

مجموعه پژوهش‌های کاربردی (۷)

پیامدهای الحاق جمهوری اسلامی ایران به سازمان تجارت جهانی در حوزه کتاب

نویسنده: حسن سلیمانی

دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی

معاونت امور فرهنگی
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

تابستان ۱۳۹۶

سرشناسه: سلیمانی، حسن، ۱۳۴۷-، [دکتر]

عنوان و نام پدیدآور: پیامدهای الحاق جمهوری اسلامی ایران به سازمان تجارت جهانی در حوزه کتاب/ نویسنده حسن سلیمانی؛

زیرنظر: علی اصغر سیدآبادی؛ [ابه سفارش] دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

مشخصات نشر: تهران: خانه کتاب، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۵۶ ص.

فروست: خانه کتاب: ۵۸۸. مجموعه پژوهش‌های کاربردی: (۷).

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۲-۴۰۸-۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: موافقتنامه تریپس (۱۹۹۴م=۱۳۷۳)

Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (1994)

موضوع: کنوانسیون برن برای حمایت آثار ادبی و هنری

Berne Convention for the Protection of literary and Artistic works

موضوع: سازمان جهانی مالکیت معنوی

World Intellectual Property Organization

موضوع: مالکیت معنوی -- ایران

Intellectual property -- Iran

موضوع: مالکیت معنوی (حقوق بین‌الملل)

Intellectual property (International law)

موضوع: تجارت بین‌المللی -- ایران

International trade-- Iran

شناسه افزوده: سیدآبادی، علی اصغر، ۱۳۵۰ -

شناسه افزوده: خانه کتاب

شناسه افزوده: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی و کتاب‌خوانی

رده بندی کنگره: ۹۱۳۹ / س۸ / ک۱

رده بندی دیویی: ۳۱۶.۰۴۸

شماره کتابشناسی ملی: ۴۷۷۰۰۰۲

خانه کتاب

۵۸۹

عنوان: پیامدهای الحاق جمهوری اسلامی ایران به سازمان تجارت جهانی در حوزه کتاب

(مجموعه پژوهش‌های کاربردی - ۷)

زیرنظر: علی اصغر سید آبادی

نویسنده: حسن سلیمانی

ویراستار و ناظر فنی: مهدی حشمتی

ناشر: خانه کتاب

طراح جلد: علیرضا کرمی

صفحه آرا: عسگر ابراهیمی و طاهره قاسمی

ناظر چاپ: رحمان کیانی

نوبت چاپ: اول، تیر ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

بها: ۱۱۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۲-۴۰۸-۸

تهران: خیابان انقلاب، بین صبا و فلسطین جنوبی، پلاک ۱۰۸۰، مؤسسه خانه کتاب

تلفن: ۸۸۳۴۲۹۸۵

فهرست

پیش‌گفتار ۵

مقدمه ۶

بخش اول: زمینه‌ها، اسرار و ورود حقوق مالکیت فکری به سازمان

جهانی تجارت ۱۵

موافقت‌نامه جنبه‌های تجارت، حقوق مالکیت فکری (تریپس) و

سازمان تجارت جهانی ۱۶

موافقت‌نامه تریپس ۱۷

موافقت‌نامه تریپس و کنوانسیون برن ۱۷

بخش دوم: کنوانسیون برن و تعهدات حقوقی ناشی از اجرای آن

در چارچوب موافقت‌نامه تریپس ۲۱

زمینه‌های تاریخی حقوق مالکیت ادبی و هنری و حق مؤلف و حق

از کنوانسیون برن ۲۱

کنوانسیون برن ۲۲

کنوانسیون برن بر اساس آخرین اصلاحات ۲۲

کنوانسیون برن و کشورهای در حال توسعه ۲۹

ضمیمه کنوانسیون برن در خصوص کشورهای در حال توسعه ۳۰

مزایای عضویت در کنوانسیون برن ۳۳

بخش سوم: سهم و جایگاه کپی‌رایت و صنایع وابسته در تولید ناخالص داخلی

و اشتغال در سطح بین‌المللی و در جمهوری اسلامی ایران ۳۵

سهم صنایع مرتبط با حق مؤلف در اقتصادی ملی برخی از کشورها ۳۵

سهم حق مؤلف و صنایع وابسته در تولید ناخالص داخلی ۳۶

۳۷..... سهم حق مؤلف و صنایع وابسته در بازار کار

سهم صنایع مرتبط با حق مؤلف و صنایع وابسته در اقتصادی جمهوری

۳۸..... اسلامی ایران

بخش چهارم: تبعات اجرای کنوانسیون برن در جمهوری اسلامی ایران..... ۴۱

استدلالات و نظرات مخالفین الحاق کشورمان به کنوانسیون‌های

۴۲..... بین‌المللی کپی‌رایت

بخش پنجم: اقدامات ضروری جهت بهره‌مندی از فرصت‌ها و مقابله با

۵۳..... چالش‌های ناشی از الحاق

۵۴..... آموزش نشر بین‌المللی

۵۴..... آمایش مقررات داخلی و بین‌المللی

۵۴..... ورود به بازار جهانی

۵۵..... جنبش مدی و نتیجه‌گیری

پیشگفتار

پژوهش‌های آبربردار در دستگاه‌های دولتی ابزاری برای بهبود وضع موجود هستند. این پژوهش‌ها بر مبنای ارائه تصویری از گذشته، با بررسی ضعف‌ها و کاستی‌ها افق‌های جدید را پیش‌رویمان می‌گشایند.

با این حال، روند طولانی‌انگیز و پژوهش از یک سو و هزینه بالا، پیچیدگی و فاصله‌ای که میان پژوهش‌های علمی، کادریک، مسائل و مشکلات اجرایی وجود دارد، معمولاً مانع تبدیل پژوهش به سیاست‌ها یا برنامه‌ای تأثیرگذار در سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی می‌شود.

تدوین گزارش‌های کارشناسی و راهبردی، راه میان‌ه‌م است که هم زمان را کوتاه‌تر می‌کند و هم به آسانی به متن‌های سیاستی و برنامه‌ای تبدیل می‌شود. گزارش کارشناسی و راهبردی اگرچه ادبیاتی نسبتاً غنی در کشورهای توسعه‌یافته دارد، اما در کشور ما سازمان‌ها آشنایی چندانی با آن ندارند و اقبال کمی به این شکل از گزارش نشان نمی‌دهند.

با توجه به این کاستی، دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی در سه سال گذشته با استفاده از تجربه‌های ملی و جهانی، تدوین گزارش‌های کارشناسی و راهبردی در خصوص مسائل فرهنگی حوزه معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی را در دستور کار خود قرار داد.

این گزارش‌ها که توسط کارشناسان و متخصصان حوزه‌های مطالعاتی تهیه می‌شود به بیانی ساده و روشن مسائل مورد مطالعه را توضیح می‌دهند و رویکردهای سازمان در حل مشکل و راهکارهای پیشنهادی برای حل یا

برون رفت از مشکل را مورد موشکافی قرار می‌دهند یا راه‌حل‌های جدیدی پیشنهاد می‌دهند و نتایج حاصله در اختیار ذی‌نفعان، تصمیم‌گیران و مدیران ذی‌ربط قرار می‌گیرد تا نقش مؤثری در انتخاب بهترین و مؤثرترین راه‌ها باز کند.

آنچه ارائه می‌شود، یکی از گزارش‌هایی است که به عنوان پایه‌ای برای بحث و ارزیابی بیشتر تهیه شده است. این گزارش در کنار بررسی وضع فعلی به ارائه راهکارهایی برای حل مسائل می‌پردازد. بدیهی است با بحث و بررسی این متن و نقد پیشنهادهای ارائه‌شده، می‌توان به توافق درباره راهکارهای درست دست یافت و آن را به متن‌های سیاستی و برنامه‌ای تأثیرگذار در ساختارها تبدیل کرد.

بالا رده نسخه‌هایی از این گزارش در دسترس مدیران، دست‌اندرکاران و ذی‌نفعان قرار می‌گیرد تا شروعی برای گفت‌وگویی سازنده در این حوزه باشد.

دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی

مقدمه

حقوق مالکیت ادبی و هنری و یا حق مؤلف، به حوزه‌ای از حقوق اطلاق می‌شود که به بهره‌ب‌دانی انحصاری پدیدآورنده از آثار ادبی و هنری، از قبیل حق چاپ و تکثیر، عرضه، توزیع، اجاره، ترجمه و اقتباس (حقوق مادی) و حق حرمت نام و حرمت اثر (حقوق اخلاقی) می‌پردازد. حق مؤلف با بسیاری از خلاقیت‌های ادبی و هنری از قبیل ادبیات، تصانیف، آثار هنری اشعار، داستان، رمان، موسیقی، آثار سینمایی، بازی‌های رایانه‌ای و نرم‌افزارهای کامپیوتری ارتباط بسیار نزدیکی دارد. حقوق مالکیت ادبی و هنری، شش وسیعی از مشاغل و فعالیت‌های اجتماعی را در برمی‌گیرد که از ابعاد مختلف اقتصادی و فرهنگی بسیار حائز اهمیت است. علاوه بر جنبه‌های فرهنگی، ضروریات مرتبط با حق مؤلف دارای سهم بسیار بزرگی در تولید ناخالص داخلی و همچنین دارای پتانسیل زیادی در تجارت خارجی کشور است.

اولین مقررات ناظر بر حقوق مؤلفین در ایران به مواد ۲۴۵ تا ۲۵۸ قانون مجازات عمومی^۱ مصوب ۱۰ مرداد ۱۳۱۰ برمی‌گردد. اما بحث و بررسی در خصوص تهیه قانون خاص و مستقل در خصوص حقوق مؤلفین در ایران، سال‌ها به طول انجامید و سرانجام اولین قانون در این زمینه تحت عنوان "قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان" در تاریخ ۱۱ دی‌ماه ۱۳۴۸ به تصویب رسید.^۲ در سال ۱۳۵۲ "قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی"

1. Moral rights

۱. بر اساس ماده ۲۲ این قانون حقوق مادی پدیدآورنده زمانی مورد حمایت قرار می‌گیرد که اثر برای نخستین بار در ایران منتشر شده باشد.

نیز به تصویب رسید.^۱

حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری در سطح بین‌المللی، ابتدا در چارچوب معاهدات دوجانبه و بر اساس اصل معامله متقابل بین کشورها صورت می‌گرفت. اولین و بنیادی‌ترین کنوانسیون بین‌المللی برای حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری کنوانسیون برن است که در سال ۱۸۸۶ به تصویب رسید و هم‌اکنون ۱۸۲ کشور^۲ عضو این کنوانسیون^۳ می‌باشند. ابعاد کنوانسیون برن طوری است که عمیقاً بر نحوه شکل‌گیری چشمانداز حقوق بین‌الملل مالکیت ادبی و هنری تأثیر گذاشته است. ساختار کنوانسیون برن، که متشکل از سه اصل "بین‌المللی بودن، رفتار ملی، و حداقل‌های محتوایی" است، کلیشه و چارچوب ایجاد سایر کنوانسیون‌های بعدی در زمینه کپی‌رایت و حقوق مرتبط قرار گرفته است. کنوانسیون‌های بعدی در خصوص حقوق مالکیت ادبی و هنری، چارچوب کنوانسیون برن را پذیرفته و بر اساس ساختار کنوانسیون برن ایجاد شده‌اند و یا مکرراً به آن اشاره نموده‌اند.

امروزه حدیثی به شکل مالکیت ادبی و هنری بسیار فراتر از مرزهای سازمان جهانی مالکیت معنوی بسط و گسترش یافته است. با انعقاد موافقتنامه جنبه‌های تجاری حق مالکیت فکری (تریپس) در سال ۱۹۹۴، حقوق مالکیت ادبی و هنری وارد حوزه سازمان جهانی تجارت شد. درحالی‌که ادغام مقررات ماهوی کنوانسیون برن در موافقتنامه تریپس به معنای ایجاد تغییر در هنجارها یا ساختار آن نیست، اما در عین حال باعث شده چارچوب تجارت بین‌المللی دو تحول عمده را در عرصه اجرای عملی تعهدات ناشی از این معاهده تجربه نماید. تحول اول اینکه، قسمت سوم موافقتنامه تریپس مشتمل بر مقرراتی در خصوص نحوه اعمال و اجرای حقوق مالکیت فکری می‌باشد، که بر اساس آن همه کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی موظف به اجرای مقررات این سند می‌باشند که قبلاً در کنوانسیون‌های تحت مدیریت وایپو وجود نداشت. به عبارت دیگر با درج مقررات کنوانسیون برن در موافقتنامه تریپس اجرای این

۱. اگرچه این قانون دامنه حمایت را به تکثیر کتب و نشریات به همان زبان و شکلی که چاپ شده صرف نظر از محل انتشار نخستین آن گسترش داده است ولی نسبت به اتباع سایر کشورها این حمایت را منوط به وجود عهدنامه یا معامله متقابل دانسته است.

2. http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=15 آخرین

مر اجعه ۱۳۹۴/۱۲/۲۲

۳- آخرین کشورهای که در سال جاری عضو کنوانسیون برون شده‌اند کشورهای کویت و یوروندی می‌باشند.

مقررات الزام و قدرت بیشتری پیدا نموده است.

تحول دوم اینکه اگر یک دولت عضو کنوانسیون برن، از اجرای تعهدات بین‌المللی خود طبق معاهده کوتاهی می‌کرد، مجازات نمی‌شد، اما طبق موافقت‌نامه تریپس اوضاع تغییر کرده و عدم پایبندی یک دولت عضو به مقررات تریپس (از جمله کنوانسیون برن) منجر به اعمال مجازاتی علیه آن دولت در سطح سازمان جهانی تجارت می‌شود.

این تحول، پیامدهای مهم‌تری هم در بلندمدت خواهد داشت. به این معنی که رکن حل‌وفصل اختلافات در سازمان جهانی تجارت، با پرداختن به حل‌وفصل اختلافات ناشی از نقض هنجارهای کنوانسیون برن در قالب موافقت‌نامه تریپس، باعث ایجاد و انباشت رویه‌هایی در زمینه تفسیر فراملی حقوق بین‌الملل و امنیت ملی و هنری خواهد شد. این در حالی است که قبل از موافقت‌نامه تریپس، حاکمیت ملی و حاکمیت ملی خودشان لازم‌الاتباع می‌بود. نتیجه‌گیری و رأی این دولت‌ها در عرصه تفسیر موضوعات کپی‌رایت، صرفاً برای افراد و سازمان‌های داخل در قلمرو حاکمیت ملی خودشان لازم‌الاتباع می‌بود. در حالی که امروزه می‌بینیم که حقوق ایجاد شده مبتنی بر نتایج آرای رکن حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت، اگرچه برای دادگاه‌های کشورهای عضو لازم‌الاتباع نیست، اما باعث تقویت و احیای هماهنگی بین‌المللی شده است. به نحوی که هم اکنون توضیح و تفسیرهای بین‌المللی، نیز در خصوص متون و هنجارهای ناظر بر حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط وجود دارد. بر این اساس، برای فهم بهتر حقوق بین‌الملل کپی‌رایت و حقوق مرتبط، می‌توان به تصمیمات رکن حل‌وفصل اختلافات در سازمان جهانی تجارت نیز توجه نمود.

موضوع قابل ذکر اینکه، جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۵ (۱۹۹۶ میلادی) درخواست عضویت خود به سازمان تجارت جهانی را به این سازمان ارائه نمود، با توجه به مشکلات سیاسی کشورمان با آمریکا و مخالفت‌های آن کشور، نهایتاً در چارچوب توافقاتی که در مذاکرات هسته‌ای بین جمهوری اسلامی ایران و سه وزیر خارجه اروپایی انجام شد، ایران در سال ۱۳۸۴ (۲۰۰۵) به عضویت ناظر این سازمان پذیرفته شد^۱، ولی با توجه به مشکلات سیاسی

۱. کشورهای که درخواست عضویت در سازمان تجارت جهانی را نموده‌اند ابتدا به عضویت ناظر سازمان درمی‌آیند تا ضمن بهره‌مندی از کمک‌های فنی سازمان آشنایی لازم را جهت عضویت کامل کسب نمایند.

مذکور تاکنون نتوانسته است به عضویت کامل این سازمان پذیرفته شود. با توجه به توافق انجام شده بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای ۱۰۵ از جمله آمریکا (برجام)، امید به رفع موانع سیاسی و مخالفت‌های آمریکا با عضویت کامل کشورمان به سازمان تجارت جهانی بیشتر شده است. بر اساس همین توافقات، فعالیت‌ها و اقداماتی از سوی وزارت بازرگانی شروع و امید می‌رود به زودی روند الحاق کامل کشورمان به این سازمان شروع گردد. در صورت شروع روند الحاق به سازمان تجارت جهانی، جمهوری اسلامی ایران موظف خواهد شد بسیاری از قوانین و مقررات خود از جمله قوانین و مقررات مربوط به کپی‌رایت را با توجه به استانداردهای بین‌المللی مذکور در موافقت‌نامه تریپس اصلاح نماید. لذا موضوع پیامدها و تبعات الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی در حوزه کتاب، و صنایع وابسته مطرح می‌گردد. به منظور ارزیابی این پیامدها و تبعات، مسخ به سؤالات ذیل ضروری می‌باشد.^۱

چه زمانی سبب ورود سازمان تجارت جهانی به موضوع حقوق مالکیت فکری و به ویژه حقوق مالکیت ادبی و هنری و یا حق مؤلف گردید؟ در صورت الحاق جمهوری اسلامی ایران به سازمان تجارت جهانی چه تعهداتی را می‌بایستی در زمینه کپی‌رایت و کنوانسیون‌های بین‌المللی منعقد در این خصوص از جمله کنوانسیون برن بپذیرد؟ جنبه‌های حقوقی الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون برن چیست و چه آثار مثبت و منفی در زمینه کتاب و صنایع وابسته به همراه خواهد داشت؟ از بعد اقتصادی و فرهنگی الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون برن دارای چه آثاری در زمینه کتاب و صنایع وابسته می‌باشد؟ چه راهکارهایی در خصوص بهره‌مندی بیشتر کشورمان از فرصت‌هایی که با الحاق فراهم خواهد شد در کاهش اثرات منفی آن وجود دارد؟

در راستای پاسخ به سؤالات فوق تحقیق حاضر به پنج بخش تقسیم شده است. در بخش نخست اشاره مختصری به زمینه‌های ورود سازمان تجارت جهانی به موضوع مالکیت فکری، موافقت‌نامه تریپس^۲ و چگونگی و جایگاه کنوانسیون برن در چارچوب موافقت‌نامه تریپس مورد بحث و بررسی قرار

^۱ از نتایج این تحقیق بخش‌های مختلف دولت به ویژه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان صداوسیما، وزارت امور خارجه، وزارت صنعت معدن و بازرگانی و همچنین مجلس شورای اسلامی می‌توانند بهره‌مندی نمایند

2. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) 1994

خواهد گرفت. در بخش دوم به معرفی مختصری از کنوانسیون برن و تعهدات حقوقی ناشی از اجرای آن در چارچوب موافقت‌نامه تریپس پرداخته خواهد شد. در بخش سوم به سهم و جایگاه کپی‌رایت از جمله کتاب و صنایع وابسته در تولید ناخالص داخلی و اشتغال در سطح بین‌المللی و ایران اشاره و در بخش چهارم به تبعات اجرای موافقت‌نامه تریپس و کنوانسیون برن بر کتاب و صنایع وابسته در کشورمان خواهیم پرداخت و نهایتاً در بخش پنجم راهکارهای بهره‌مندی از فرصت‌ها و مقابله با چالش‌های ناشی از این الحاق مورد اشاره قرار خواهد گرفت.